

Ivica Nejašmić

Centar za istraživanje migracija
i narodnosti, Zagreb

Priljeno: 15. 06. 1987.

STATISTIČKO PRAĆENJE I NEKA KVANTITATIVNA OBILJEŽJA JUGOSLAVENSKE VANJSKE MIGRACIJE

SAŽETAK

U prvom dijelu rada dat je pregled statističkog praćenja jugoslavenske vanjske migracije: osvrt na ranija razdoblja, suvremeno stanje te potrebe i mogućnosti. Zaključeno je da do prvog svjetskog rata registriranje migracijskih tokova nije bilo ni prikladno niti potpuno. Nakon stvaranja Jugoslavije došlo je do poboljšanja na tom planu (po prihvaćenim međunarodnim načelima), ali je i dalje egzistirao problem potpunog obuhvata. Poslije drugoga svjetskog rata statističko praćenje vanjske migracije čak nazaduje u odnosu na predratno razdoblje. Obilježja vanjske migracije stanovništva obuhvaćena su tek Popisom 1971, a kako je time dobiven samo presjek stanja to znači da popisni podaci nisu dovoljni za temeljito proučavanje dinamičnog procesa. Statistički se ne prati kretanje i obujam izlaznih i ulaznih (povratnih) tokova, a niti druga kvantitativna obilježja suvremene vanjske migracije iz Jugoslavije. Neke institucije vode specifičnu evidenciju, ali svaka obuhvaća samo dio migracijskog kontingenta. U prevladavanju nepovoljnog stanja moguć je izlaz u formiranju registra stanovništva za cijelu zemlju (pripreme su u toku) i unošenju podataka o vanjskoj migraciji.

U drugom dijelu rada autor procjenjuje izlazni i ulazni tok vanjske migracije iz SFR Jugoslavije i SR Hrvatske, migracijski saldo te ukupan broj radnika — vanjskih migranata krajem svake godine u razdoblju od 1967 do 1985. godine. Procjenjuje da je krajem 1985. bilo oko 1 000 000 jugoslavenskih vanjskih migranata, od čega je oko 600 000 radnika a 400 000 članova obitelji. Adekvatan broj za SR Hrvatsku iznosi oko 235 000, od čega je oko 145 000 radnika a 90 000 članova obitelji.

1. Statistika vanjske migracije

1.1. Osvrt na ranija razdoblja

Pri utvrđivanju obujma jugoslavenske vanjske migracije, posebno one starije, istraživači nailaze na ozbiljne teškoće zbog nedostatka i/ili neprikladnosti statističkih podataka. Kvantificiranje iseljeničkih tokova u ranijem razdoblju otežano je i zbog političke razjedinjenosti naših krajeva do 1918. godine, a u pogledu primorskih krajeva i do 1945. godine.

Masovno iseljavanje iz naših krajeva u prekomorske zemlje krajem 19. stoljeća (u čemu pretežno sudjeluje stanovništvo nesamostalnih političkih teritorija, dok je emigracija iz Srbije i Crne Gore bila osjetno slabija) potkrijepilo je spoznaju o važnosti registriranja iseljeničkih tokova. Tako su u Hrvatskoj banske vlasti, potaknute time, ali i činjenicom da je iseljavanje postalo ozbiljno društveno i političko pitanje (6 : 131), odredile 1898. godine da se osim

ostalnih statističkih podataka prikupljaju i podaci o iseljavanju stanovništva (2 : 58). Kako je u Austro-Ugarskoj vladalo načelo slobode kretanja i seljenja (1 : 5), to Hrvatski zemaljski statistički ured u Zagrebu nije mogao preciznije prikupljati podatke o iseljavanju. Obuhvaćeni su samo oni slučajevi koji su zbog nekog razloga bili službeno evidentirani (npr. zahtjev za izdavanje putnice), ili oni za koje se manje-više slučajno doznalo (npr. prijava iseljeničkih društava). Lučke evidencije (zapravo izvještaji brodarskih kompanija), na kojima se dijelom temeljila statistika iseljavanja, bile su dosta nepotpune, tj. osim metodoloških nejasnoća (npr. iseljenikom je smatran samo putnik III klase) često u izvještajima nisu navođeni posebno podaci za naše krajeve, već skupno za Austriju, Ugarsku ili čitavu Monarhiju (1 : 8). Sama činjenica da je iseljavanje u velikom broju slučajeva bilo ilegalno (6 : 130) dovodi u sumnju pouzdanost statističkih podataka.

Nepotpuno i neprekidno statističko praćenje iseljavanja karakteristično je i za ostale naše krajeve u okviru Austro-Ugarske. Naime, dugo vremena državna statistika nije obrađivala podatke po nacionalnoj ili administrativno-teritorijalnoj pripadnosti iseljenika, a za neka područja (npr. Istru) uopće nije ni vodila posebnu statistiku.

Zbog svega toga je u istraživanju iseljeničkih tokova nužno koristiti podatke zemalja useljenja. Međutim, niti ove statistike nisu sasvim pouzdane jer su često naši iseljenici bili registrirani kao Austrijanci ili Mađari (1 : 5). Slično je bilo i s evidentiranjem iseljenika iz krajeva pod turskom vlašću.

Problemom statistike vanjske migracije mnogo se bavila i međunarodna statistika, ali je tek poslije prvog svjetskog rata došlo do plodnije suradnje i osjetnog poboljšanja na tom planu.¹ Jugoslavija je tada osnovala statistiku migracije po prihvaćenim međunarodnim načelima. Iseljeničku statistiku vodio je Iseljenički komesarijat u Zagrebu, i to na temelju evidencije o izdatim putnicama te otpremnih knjiga brodarskih kompanija. Niti na taj način postavljena službena statistika nije imala potpuni obuhvat. Naime, podaci pokazuju da su često prevoženi prekomorski iseljenici i bez kontrole službenih organa (1 : 14). Inozemni izvori, isto tako, ne omogućuju potpunu informaciju, pa se može zaključiti da je, unatoč osjetnom poboljšanju, i za međuratno razdoblje karakteristično nepotpuno statističko praćenje vanjske migracije.²

Zbog naprijed navedenih razloga statistički podaci daju samo približan obujam iseljavanja iz naših krajeva. Spoznaju o dinamici i intenzitetu iseljavanja temeljimo uglavnom na procjenama znanstvenika te kulturnih i javnih djelatnika.³ Tako se oko 1930. godine računalo da širom svijeta živi oko 1 100 000 naših iseljenika (ili oko 8% stanovništva Jugoslavije) (4 : 406,407). Zbog nedostatka temeljnih parametara (serije podataka o mortalitetu, natalitetu i mje-

¹ L'Institut international de statistique razmatrao je problematiku migracije na svojim sastancima u Beču 1891, Budimpešti 1901, Berlinu 1903. i kasnije u Varšavi 1929. i Madridu 1931. Posebnu pažnju tom je problemu posvećivao Međunarodni ured rada te je 1921. godine osnovao u Ženevi Commission international de l'émigration, a 1922. na savjetovanju u Ženevi (Međunarodna konferencija rada) donio je preporuke za statističko praćenje migracije. Po predloženoj metodologiji iseljenikom se smatraju one osobe koje namjeravaju ostati najmanje godinu dana u inozemstvu. U vanjskoj migraciji definiraju ove modalitete: 1) prekomorsko iseljavanje vlastitih državljana, 2) kontinentalno iseljavanje vlastitih državljana, 3) prekomorsko doseljavanje vlastitih državljana, 4) kontinentalno doseljavanje vlastitih državljana, 5) prekomorsko iseljavanje stranaca (koji se većinom vraćaju u svoju državu), 6) kontinentalno iseljavanje stranaca (koji se većinom vraćaju u svoju državu), 7) prekomorsko doseljavanje stranaca, 8) kontinentalno doseljavanje stranaca (4 : 404, 408, 409).

² Statističke publikacije u mnogim zemljama navode podatke o stanovništvu po rodnom kraju. Ti podaci mogu korisno poslužiti u retrospekciji i izradi pregleda brojčanog stanja iseljeničkog kontingenta.

³ U Hrvatskoj primjerice mnogi uglednici koji su pratili proces iseljavanja imali su svoje procjene o broju iseljenih, a one su se mahom razlikovale od službene statistike (1:11).

šovitim brakovima iseljeničkog kontingenta, i dr.) procjene su često neprecizne, opterećene subjektivnošću i međusobno dosta različite. Ipak, bez obzira na nedostatke, predstavljaju vrlo vrijednu osnovu za istraživanje starije vanjske migracije našeg stanovništva.

Nakon drugog svjetskog rata statističko praćenje vanjske migracije nastaje u odnosu na predratno stanje (kada su u godišnjacima 1934—40. objavljeni podaci o tokovima vanjske migracije). U prvim poratnim godinama vanjsku migraciju obilježava razmjerno brojnan povratak naših iseljenika te iseljavanje optanata u Italiju i Tursku. Ti tokovi nisu statistički obrađeni, iako su nadležni organi (Ministarstva unutrašnjih poslova pojedinih republika) vodili vrlo preciznu evidenciju o svakom povratniku ili optantu. Iseljavanje klasičnog tipa (ekonomska emigracija) gotovo je prestalo pa je to, vrlo vjerovatno, bio jedan od razloga nedovoljnog interesa za statističko praćenje tog društvenog fenomena.

1.2. Praćenje suvremenih tokova

Masovniji odlazak na rad u inozemstvo šezdesetih godina ponovno je aktualizirao potrebu statističkog praćenja naše vanjske migracije. U cilju prevladavanja takva stanja popisom stanovništva 1971. godine obuhvaćena su i osnovna obilježja migracijskog kontingenta. Isto je učinjeno i 1981. godine te su po prvi put obuhvaćeni i povratnici (osobe koje su se poslije 1966. godine vratile iz inozemstva). Tako su dobivene brojne pouzdane informacije, koje čine nezamjenjivu osnovu u istraživanju tog procesa. Ipak, treba ustvrditi da popisni podaci daju samo snimak stanja (»inventura« svakih deset godina), što znači da nisu dovoljni za temeljito praćenje (sam glagol implicira neprekidnost) dinamičnog procesa migracije, posebno ne vanjske, koja je usto pod izravnim utjecajem nestabilnog međunarodnog tržišta rada.

Očito je da i danas, u vrijeme razvijene društvene infrastrukture te visokog stupnja međunarodne suradnje i tehničkih mogućnosti, isto kao i prije pola stoljeća, spoznaju o tokovima vanjske migracije moramo dijelom temeljiti na procijenjenim podacima. Oslanjanje na inozemne izvore često nije pravo rješenje jer zemlje prihvata statističku dokumentaciju prilagođavaju svojim potrebama (npr. ne zanima ih regionalno porijeklo »gostujućih radnika« iz pojedinih zemalja). Ipak, njihovi podaci mogu korisno poslužiti kao vrijedan izvor pri procjenjivanju kvantitativnih obilježja.

Treba ustvrditi da se statistički ne prati kretanje izlaznih i ulaznih tokova, migracijska bilanca, stanje koncem godine i ostala kvantitativna obilježja naše vanjske migracije (riječ je dakako o potpunosti obuhvata). Istina, neke institucije, organi i društvene organizacije vode na svojstven način evidenciju o migracijskim tokovima, ali svaka obuhvaća samo jedan dio migracijskog kontingenta. To su:

a) Savezni biro za poslove zapošljavanja (kao i republičko/pokrajinski SIZ-ovi za zapošljavanje) — prati vanjsku migraciju radnika i objavljuje podatke krajem godine, ali obuhvaća samo one slučajeve u kojima nadležne organizacije posreduju pri odlasku na rad ili pri zapošljavanju nakon povratka. Procjenjuje se da evidentira oko 40% ulaznog (povratnog) i oko 30% izlaznog toka (3 : 14). Teškoća je u tome što se ne radi o reprezentativnom obuhvatu, pa samo na osnovi tih podataka nije moguće donositi relevantne zaključke o našoj vanjskoj migraciji;

b) Sekretarijat za narodnu obranu — vodi evidenciju o vojnim obveznicima na privremenom radu u inozemstvu, a svaki povratnik dužan je da se u

roku od deset dana nakon konačnog povratka iz inozemstva javi nadležnom organu. Dakle, i u ovom slučaju obuhvaćen je samo dio (iako dosta veliki) migrantske populacije, tj. nedostaju najmlađe i najstarije dobne skupine a posebice je slab obuhvat žena.

c) Zajednice mirovinskog i invalidskog osiguranja — u svojim evidencijama obuhvaćaju samo one vanjske migrante, točnije rečeno povratnike, koji ispunjavaju pravo na mirovinu po osnovi bilateralnih sporazuma. Ne treba isticati da je ovom evidencijom obuhvaćen samo dio aktualnog migracijskog kontingenta;

d) Mjesne zajednice (uredi) — vode u svojim biračkim spiskovima i podatak o glasačima na radu ili boravku u inozemstvu. Ta je evidencija dosta precizna u manjim naseljima (svatko svakoga poznaje), dok je u gradovima prisutan problem točnog praćenja i unošenja promjena u birački spisak.

U navedenu skupinu nisu uvrštene dvije važne ustanove (organi): Statistički zavod (Savezni i republičko-pokrajinski) i Sekretarijat za unutrašnje poslove. Statistički zavodi obrađuju i objavljuju podatke iz popisa stanovništva koji se odnose na migraciju, ali zbog već navedenih razloga ovdje ne može biti govora o statističkom praćenju. U drugom slučaju razlog je vrlo jednostavan, naime, Sekretarijat za unutrašnje poslove ne vodi nikakvu evidenciju o vanjskim migrantima, već registrira samo boravak stranih državljana.

Dakle, što se tiče statističkog praćenja naše vanjske migracije treba zaključiti da je stanje vrlo nepovoljno. Najpouzdaniji su podaci u godini popisa stanovništva, ali se iz godine u godinu umanjuje njihova vjerodostojnost i aktualnost, a proširuje prostor nepoznanicama i nagađanju. Stanje je takvo da ni objedinjene evidencije navedenih institucija ne bi potpuno obuhvatile migracijsku populaciju, a niti omogućile dublju spoznaju osnovnih obilježja i trendova naše vanjske migracije.

1.3. *Potrebe i mogućnosti*

Potrebu statističkog praćenja vanjske migracije potkrepljuju, s jedne strane veliki obujam i zamah procesa, a s druge činjenica da su njezini činioci, posljedice i obilježja podložni brzim i velikim promjenama: slabi obilježje privremenosti i sve jasnije se naziru oblici klasičnog iseljeničtva; napreduje pojava spajanja obitelji u inozemstvu; jača tendencija trajnog ostanka sa svim obilježjima selekcije u korist zemalja prihvata. Nema dvojbe da je prikladno statističko praćenje nužni preduvjet istraživanju ovih i mnogih drugih pojava i procesa u migrantskoj populaciji.

Dakle, nužno je prevladavanje sadašnjeg stanja, a mogući izlaz je u skromnom uvođenju registra stanovništva za cijelu zemlju (u Sloveniji je uveden 1953; već je donešen Prijedlog zakona za uvođenje registra na području SFRJ). Kako je registar stanovništva »spisak« stalnih stanovnika općine (republike) s određenim obilježjima za svaku osobu, to sama činjenica da su vanjski migranti stalni stanovnici svojih naselja i općina, a da su i skupina specifičnih obilježja, implicira potrebu unošenja u registar i obilježja vanjske migracije (zasada je predloženo samo registriranje unutrašnje migracije). S obzirom na suvremenu tehnologiju obrade podataka u svakom trenutku bi se mogla formirati skupina vanjskih migranata i/ili povratnika.

Unos podataka u registar mogao bi se temeljiti na prikupljenim podacima Popisa 1991. godine. Međutim, teškoće nastaju pri aktualiziranju formiranog registra, tj. unošenju svakodnevnih promjena. Mogućnosti su ove:

a) zakonski regulirati prijavljivanje pri odlasku na rad u inozemstvo i nakon konačnog povratka s rada (a tome dati i potreban publicitet) a istovremeno iznaći mogućnosti da mjesni uredi budu nosioci posla oko evidentiranja promjena (koje bi dalje dostavljali općinskom registru),

b) informaciju o promjeni osigurati bilateralnim ugovorima sa zemljama prihvata (taj model funkcionira u skandinavskim zemljama; registar zemlje prihvata šalje zemlji porijekla kopiju ili polovinu obrasca registarske prijave).

Obilježja vanjske migracije (pri eventualnom unosu u registar) treba krajnje racionalizirati jer inače dolazi do opterećenja »osobnog kartona«. Naime, treba očekivati da će biti i drugih dodatnih prijedloga i zahtjeva za upis podataka budući da je registar stanovništva idealan izvor informacija i za druge društvene potrebe.

2. Kvantitativna obilježja vanjske migracije iz SFRJ i SRH u razdoblju 1967—1985.

Zbog naprijed prikazanog stanja u području statističkog praćenja vanjske migracije, spoznaja njezinih osnovnih kvantitativnih obilježja i trendova moguća je tek pomoću procijenjenih podataka temeljenih na različitim, ali uglavnom nepotpunim domaćim i inozemnim izvorima.

2.1. SFR Jugoslavija

U poslijeratnom razdoblju dva popisa stanovništva, 1971. i 1981. godine, daju podatke za vanjsku migraciju i čine kakvo-takvo uporište za analiziranje osnovnog trenda ovog procesa. Podaci pokazuju da je 1981. godine u inozemstvu radilo 625 069 Jugoslavena te da je taj broj za 8% manji nego deset godina ranije (tab. 1). Istovremeno je zabilježen osjetan porast broja članova obitelji u inozemstvu (za 172,2%). Ukupan broj vanjskih migranata (tj. »radnika« i »članova«) porastao je za 14,6% i iznosi 874 968. Došlo je do očiglednih strukturnih promjena u promatranoj populaciji; udio članova obitelji u ukupnoj migrantskoj skupini porastao je od 12,0% (1971) na 28,6% (1981).

Tablica 1: Vanjska migracija iz Jugoslavije prema podacima popisa stanovništva 1971. i 1981.

Godina	Vanjski migranti (broj)*			Povratnici (broj)**
	ukupno	radnici	članovi obitelji	
1	2	3	4	5
1971.	763 726	671 908	91 818	...
1981.	874 968	625 069	249 899	282 871

Izvor:

* Statistički godišnjak SFRJ, 1983, str. 44.

** Popis stanovništva 1981, tablica 036.

U promatranom razdoblju, 1967—1985, došlo je do velikih promjena u obujmu izlaznih i ulaznih (povratnih) tokova te u ukupnom broju radnika

— vanjskih migranata krajem pojedine godine. Do 1970. jasno se iskazuje porast izlaznih tokova, a te je godine odlazak na rad bio najbrojniji, čak 240 000 (tab. 2). Već slijedeće godine dolazi do osjetnog smanjenja broja odlazaka na rad, da bi 1974. godine, zbog općepoznatih razloga, uslijedilo izuzetno slabljenje tog migracijskog toka (tek 30 000 odlazaka).

Tablica 2: Kvantitativna obilježja jugoslavenske vanjske migracije radnika u razdoblju 1967—1985 (procjena)*

Godina	Broj otišlih na rad	Broj povratnika	Migracijski saldo	Ukupno radnika - vanjskih migranata krajem godine	
				broj	verižni indeks
1	2	3	4	5	6
1967.	—	—	—	180 000	—
1968.	100 000	20 000	— 80 000	260 000	144,4
1969.	230 000	60 000	—170 000	430 000	165,4
1970.	240 000	70 000	—170 000	600 000	139,5
1971.	145 000	65 000	— 80 000	680 000	113,3
1972.	145 000	55 000	— 90 000	770 000	113,2
1973.	115 000	25 000	— 90 000	860 000	111,7
1974.	30 000	80 000	50 000	810 000	94,2
1975.	30 000	75 000	45 000	765 000	94,4
1976.	25 000	70 000	45 000	720 000	94,1
1977.	25 000	62 000	37 000	683 000	94,9
1978.	32 000	50 000	18 000	665 000	97,4
1979.	33 000	42 000	9 000	656 000	98,6
1980.	30 000	35 000	5 000	651 000	99,2
1981.	28 000	32 000	4 000	647 000	99,4
1982.	22 000	33 000	11 000	636 000	98,3
1983.	16 000	30 000	14 000	622 000	97,8
1984.	15 000	28 000	13 000	609 000	97,9
1985.	14 000	26 000	12 000	597 000	98,0

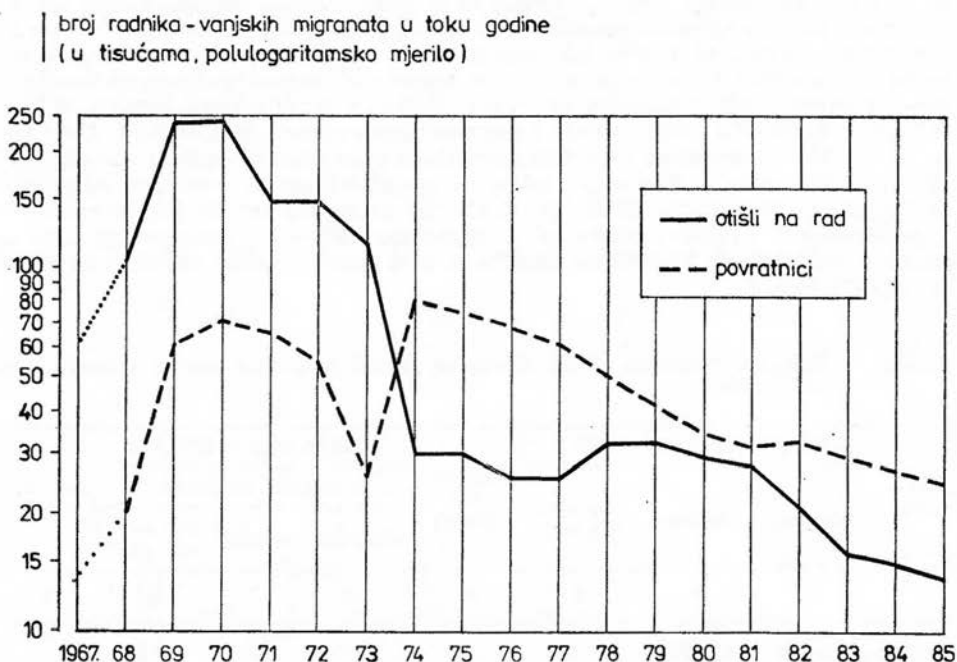
* Procjena temeljena na podacima:

- Saveznog biroa za poslove zapošljavanja (Statistički pregled 1985)
- Popisa stanovništva 1971. i 1981.
- SOPEMI izvještaja OECD-a za pojedine godine.

Što se tiče povratnih tokova, treba ustvrditi da je i u vrijeme najbrojnijeg odlaska na rad postojalo osjetno povratno strujanje. Ipak, sve do 1974. godine migracijski saldo je negativan i vrlo visokih vrijednosti (najniži broji 80 000), da bi te godine došlo do obrata, tj. povratak je bio veći od odlaska i to za 50 000 slučajeva. Od tada prevladava povratak nad odlaskom, tj. migracijski saldo je konstantno pozitivan. Nakon prijelomne 1974. nije došlo do dalj-

njeg »otvaranja škara«, već do smirenja i gotovo usporednog silaznog trenda obaju tokova (sl. 1). Posljednjih godina broj otišlih na rad se ustalio oko vrijednosti od 15 000, a povratnika oko 28 000 godišnje.

Slika 1: Izlazni i ulazni tok jugoslavenske vanjske migracije radnika u razdoblju 1967—1985 (procjena)

Prikazano pulsiranje migracijskih tokova rezultiralo je uzlazno-silaznim kretanjem ukupnog broja radnika-vanjskih migranata krajem godine (tab. 2, kol. 5). Iskazuje se nagli porast do 1973 (te godine je zabilježen maksimum, 860 000), a otada se broj radnika-migranata stalno smanjuje (do 1977. po stopi od 5—6%, a od te godine po stopi od 1—3%). Krajem 1985. godine ukupan broj radnika-vanjskih migranata iznosio je oko 597 000.

Ukupan broj jugoslavenskih vanjskih migranata, tj. radnika i članova obitelji koji s njima borave, procjenjujemo na oko 1 000 000 u 1985. godini, od čega je oko 600 000 radnika (zaokružen je prethodni podatak od 597 000), i 400 000 članova obitelji. Kakvo će biti buduće kretanje ukupnog broja vanjskih migranata, teško je točnije odrediti jer to, prije svega, ovisi o međunarodnom tržištu rada i migracijskoj politici pojedine zemlje prijema. Ipak, valja pretpostaviti da će doći do daljeg ustaljenja ulaznog i izlaznog toka oko posljednjih vrijednosti bazičnog razdoblja; to znači oko 20 000 povratnika i oko 10 000 novih vanjskih migranata godišnje. Sukladno tome doći će do laganog smanjenja ukupnog migracijskog kontingenta pa se može računati da će 1991. godine iznositi oko 940 000 osoba, od čega oko 560 000 radnika i 380 000 članova obitelji.

2.2. SR Hrvatska

Podaci popisa stanovništva 1971. i 1981. pokazuju da vanjska migracija iz SR Hrvatske ima izvjesne posebnosti u odnosu na ukupnu iz SFRJ, ali i da ima ista obilježja osnovnih trendova. U međupopisnom razdoblju broj radnika je smanjen za 32,5%, dakle osjetno više nego u slučaju SFRJ; u 1981. iznosio je 151 619 (tab. 3). Nadalje, broj članova obitelji povećan je za 94,8% (a to je dvostruko manje nego za SFRJ) te je 1981. iznosilo 58 711. Takvo kretanje imalo je za posljedicu smanjenje ukupnog broja vanjskih migranata (»radnika« i »članova«) za 17,5%. Iskazani nesklad s jugoslavenskim kontingentom može se objasniti činjenicom da su se stanovnici zapadnih krajeva ranije i masovnije uključili u vanjsku migraciju te da ih je privredna recesija (i pad potražnje na tržištu rada) zatekla s već podužim migracijskim stažom. Zbog toga (ali i zbog mogućnosti brze reintegracije u razvijenijoj sredini) vanjski migranti iz Hrvatske (i Slovenije) lakše su se odlučivali na povratak nego migranti iz »novijeg vala«. Došlo je, dakle, do promjene udjela SR Hrvatske u jugoslavenskoj vanjskoj migraciji u razdoblju 1971—81; smanjen je udio u skupini »radnici« sa 33,44% na 24,26%, a u skupini »članovi obitelji« sa 32,82 na 23,49% (tab. 3).

Tablica 3: Vanjska migracija iz SR Hrvatske prema podacima popisa stanovništva 1971. i 1981.

Go- dina	Vanjski migranti (broj)			Povrat- nici (broj)	Udio (%) u SFRJ			povrat- nici
	ukupno	radnici	članovi obitelji		vanjski migranti			
					ukupno	radnici	članovi obitelji	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1971.	254 856	224 722	30 134	...	33,37	33,44	32,82	...
1981.	210 330	151 619	58 711	97 338	24,04	24,26	23,49	34,41

Izvor: Isti kao za tablicu 1.

U promatranom razdoblju 1967—1985. izlazni i ulazni tok vanjske migracije iz SR Hrvatske imaju iste trendove kao i ukupni jugoslavenski, razlika je jedino u intenzitetu promjene. Prema procjeni (tab. 4), u ukupnim suvremenim jugoslavenskim vanjskomigracijskim tokovima Hrvatska više participira u ulaznoj (povratnoj) nego u izlaznoj struji (od 1974. do 1985. u odlasku na rad sudjeluje prosječno godišnje sa 22,4%, a u povratnim tokovima sa 28,7%).

Najbrojniji odlazak iz Hrvatske bio je 1969. godine, a prijelomna godina je ista kao i u slučaju ukupne migrantske populacije iz Jugoslavije, dakle 1974 (tab. 4, sl. 2). Te godine se zbio najbrojniji povratak (30 000) i zabilježen je najveći pozitivni migracijski saldo (23 000). Otada je i povratak i odlazak obilježen općim trendom smanjenja (lagano odstupanje iskazano je u izlaznom toku od 1978. do 1981. godine). Posljednjih godina broj otišlih na rad kreće se oko 3 000—4 000. a povratnika oko 5 000—7 000; jasna je tendencija sve manjeg (pozitivnog) migracijskog salda.

Različiti intenzitet promjene obujma migracijskih tokova doveo je do smanjenja ukupnog broja »radnika« krajem godine. Od 1973 (kada ih je bilo oko 250 000) do 1985. apsolutno smanjenje iznosi 105 500, ili 42,2%. Iskazani nesklad jačine promjena, u odnosu na iste migracijske tokove iz SFRJ, rezultirao je smanjenjem udjela Hrvatske u ukupnom broju radnika - vanjskih migranata iz Jugoslavije, sa 29,1% (1973) na 24,2% (1985) (tab. 4, kol. 7).

Ukupan broj vanjskih migranata (»radnika« i »članova obitelji«) iz SR Hrvatske u 1985. godini procjenjujemo na oko 235 000, od čega je oko 145 000 radnika i 90 000 članova obitelji. Ubuduće možemo očekivati: nastavak dosadašnjih trendova, odlazak oko 3 000 novih vanjskih migranata i povratak oko 6 000 te pozitivnu migracijsku bilancu od oko 3 000 osoba s tendencijom laganog smanjenja. Može se računati da će 1991. godine kontingent vanjskih migranata iz Hrvatske iznositi oko 215 000 osoba, od čega oko 130 000 radnika i 85 000 članova obitelji.

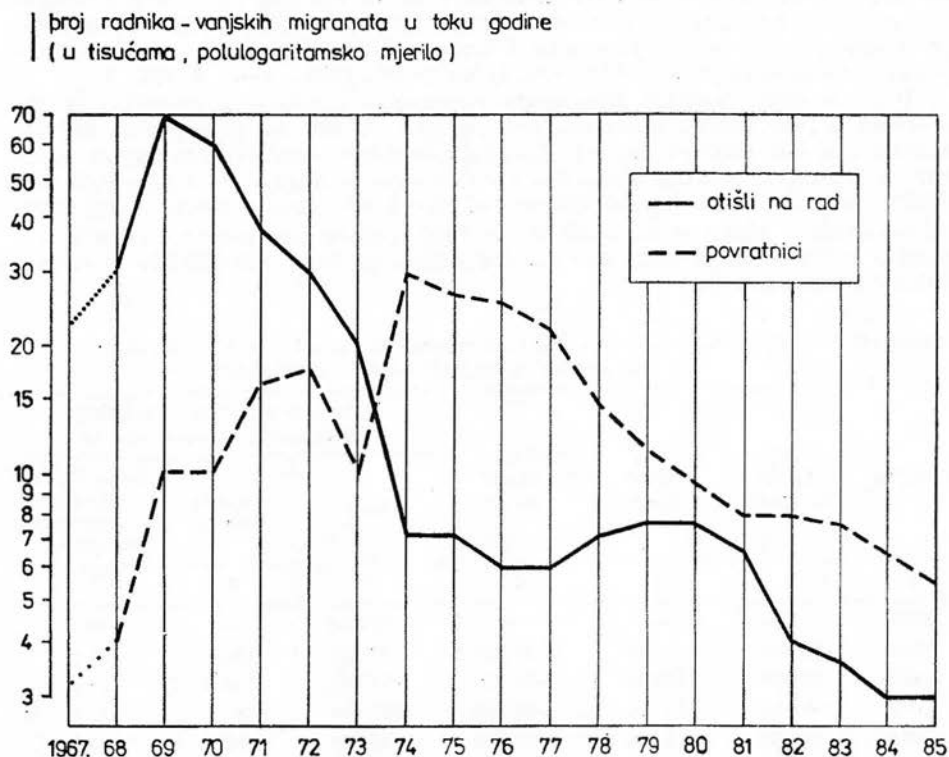
Tablica 4: Kvantitativna obilježja vanjske migracije radnika iz SR Hrvatske u razdoblju od 1967—1985. (procjena)*

Godina	Broj otišlih na rad	Broj povratnika	Migracijski saldo	Ukupno radnika - vanjskih migranata krajem godine		
				broj	verižni indeks	udio (%) u jugoslavenskoj vanj. migraciji
1	2	3	4	5	6	7
1967.	—	—	—	73 000	—	40,6
1968.	30 000	4 000	—26 000	99 000	135,6	38,1
1969.	68 000	10 000	—58 000	157 000	158,6	36,5
1970.	60 000	10 000	—50 000	207 000	131,7	34,5
1971.	36 000	16 000	—20 000	227 000	109,7	33,4
1972.	30 000	17 000	—13 000	240 000	105,7	31,2
1973.	20 000	10 000	—10 000	250 000	104,2	29,1
1974.	7 000	30 000	23 000	227 000	90,8	28,0
1975.	7 000	26 000	19 000	208 000	91,6	27,2
1976.	6 000	25 000	19 000	189 000	90,9	26,3
1977.	6 000	22 000	16 000	173 000	91,5	25,3
1978.	7 000	14 500	7 500	165 500	95,7	24,9
1979.	7 500	11 000	3 500	162 000	97,9	24,7
1980.	7 500	9 500	2 000	160 000	98,8	24,6
1981.	6 500	8 000	1 500	158 500	99,1	24,5
1982.	4 000	8 000	4 000	154 500	97,5	24,3
1983.	3 500	7 500	4 000	150 500	97,4	24,2
1984.	3 000	6 500	3 500	147 000	97,7	24,1
1985.	3 000	5 500	2 500	144 500	98,3	24,2

* Procjena temeljena na:

- Podacima Saveznog biroa za poslove zapošljavanja (Statistički pregled 1985)
- Podacima Popisa stanovništva 1971. i 1981.
- Procjeni podataka za SFRJ
- Spoznaji o obilježjima vanjske migracije iz SR Hrvatske.

Slika 2: Izlazni i ulazni tok vanjske migracije radnika iz SR Hrvatske u razdoblju 1967—1985 (procjena)

Procijenjeno kretanje obujma vanjske migracije iz SR Hrvatske potkrepljuju (ali s nužnom rezervom) i statistički podaci o vitalnim događajima u populaciji koja boravi u inozemstvu (tab. 5, sl. 3).

Do 1974. godine zabilježen je stalan i intenzivan porast broja rođenja, a te je godine broj bio najveći. Od tada se broj rođenja stalno i osjetno smanjuje. Prijelomna godina je, dakako, u uskoj vezi s iskazanim obratom u migracijskim tokovima. Međutim, promjene u vitalnim događajima nisu samo povezane s obujmom već i sa strukturnim promjenama u migrantskoj populaciji. Na tu tvrdnju upućuje podatak da je smanjenje broja rođenja osjetno jače nego smanjenje ukupnog broja vanjskih migranata. Naime, od 1974. do 1985. broj vanjskih migranata smanjen je od 260.000 na 235.000 (procjena) ili za 9,6%, a broj rođenja u migrantskoj populaciji sa 6.713 na 1.779 ili za gotovo četiri puta.

Višestruko smanjenje broja rođenja posljedica je starenja migrantske populacije (na to ukazuje i porast broja umrlih unatoč smanjenju ukupnog broja vanjskih migranata, tab. 5, sl. 3) te nedovoljnog priljeva novih (što znači mlađih) migranata. Došlo je do pomicanja medijana u dobnoj strukturi, tj. smanjenja udjela dobne skupine 20—40 godina i porasta starijih dobni sk-

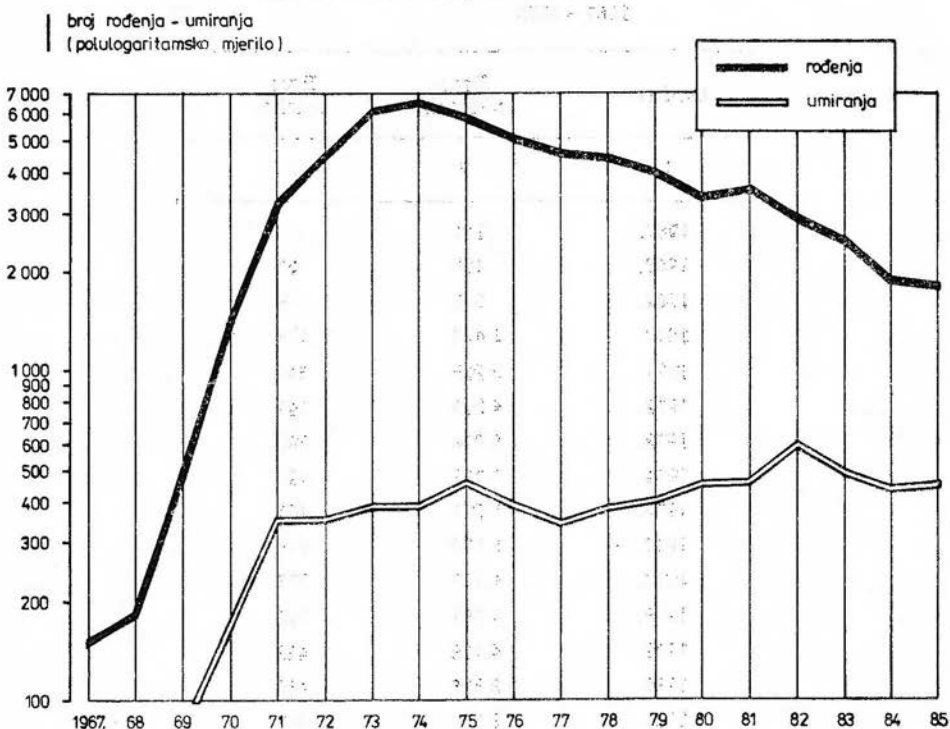
Tablica 5: Građani SR Hrvatske rođeni ili umrli u inozemstvu u razdoblju 1967—1985.

Godina	Broj rođenih	Broj umrlih
1	2	3
1967.	147	...
1968.	185	65
1969.	502	79
1970.	1.422	179
1971.	3.218	340
1972.	4.548	349
1973.	6.078	395
1974.	6.713	396
1975.	5.971	465
1976.	5.178	404
1977.	4.739	357
1978.	4.681	390
1979.	4.118	423
1980.	3.316	460
1981.	3.570	467
1982.	2.927	603
1983.	2.460	512
1984.	1.821	440
1985.	1.779	457

Izvor: Dokumentacija »Prirodno kretanje« za pojedine godine, RZS SRH- Zagreb

pina koje ne sudjeluju znatnije u bioreprodukciji. Uбудuće možemo očekivati intenziviranje iskazanih i drugih procesa (npr. ulazak »druge generacije« u bioreprodukciju, primanje državljanstva zemlje prihvata, sklapanje mješovitih brakova i sl.), što će bitno utjecati na obujam i ostala obilježja naše vanjske migracije.

Slika 3: Građani SR Hrvatske rođeni ili umrli u inozemstvu u razdoblju 1967—1985.

LITERATURA

1. Čizmić, Ivan. »Doseljavanje, struktura i položaj naših iseljenika u prekomorskim zemljama«. *Teme o iseljeništvu*, Zagreb, 1976, svezak 5, str. 1—146.
2. Laušić, Ante. »Osvrt na neke dosadašnje rezultate istraživanja o iseljavanju iz priobalnoga i otočnog dijela Hrvatske od sredine 19. stoljeća do svršetka prvog svjetskog rata«. *Migracijske teme*, Zagreb, 1/1985, br. 2, str. 57—67.
3. Nejašmić, Ivica. »Povratak jugoslavenskih vanjskih migranata i njihovo uključivanje u gospodarski i društveni život zemlje«. *Rasprave o migracijama*, Zagreb, 1981, broj 73, str. 1—138.
4. Šifrer, Živko. »Statistički problemi migracionog kretanja stanovništva«. *37 godišnji sastanak Jugoslavenskog statističkog društva* (Zagreb, 17—21. studenoga 1955), Beograd, 1956, str. 402—419.
5. Šifrer, Živko. »Registar stanovništva i statistika migracije«. *2. demografski seminar* (Beograd, 29. svibnja — 8. lipnja 1956), Beograd, 1957, str. 28—38.
6. Telišman, Tihomir. »Statistički pokazatelji o iseljavanju naših ljudi s posebnim osvrtom na Hrvatsku«, u: *Iseljenišтво naroda i narodnosti Jugoslavije*. Zagreb: Zavod za migracije i narodnosti, 1978, str. 130—143.
7. Vogelник, Dolfe. *Statistika selitev*. Ljubljana: Fakulteta za sociologiju, politične vede in novinarstvo, 1971, 83. str.

STATISTICAL OBSERVATION AND SOME QUANTITATIVE CHARACTERISTICS OF YUGOSLAV EXTERNAL MIGRATION

SUMMARY

The first part of the work contains an overview of the statistical observation of Yugoslav external migration: an account of the earlier periods, current situation, as well as needs and possibilities. The author's conclusion is that up to World War I the registration of migration flows was neither adequate nor complete. After the establishment of Yugoslavia there was some improvement in this connection (according to the international principles adopted), but the problem of complete inclusion remained. After World War II the statistical observation of external migration even deteriorated in comparison with the prewar situation. Characteristics of external population movements were taken into account only starting from the 1971 Population Census. As just a cross-section of the state of affairs was thus obtained, this means that census data have remained insufficient for a thorough study of the dynamical process. Neither are fluctuations in, and the volume of, in-(return) and out-flows statistically recorded, nor have been registered some other quantitative features of contemporary external migration from Yugoslavia. Some institutions keep their own specific records, but each of those relates to just a segment of the migrant stock. In order to overcome such an unfavourable situation, a possible solution can be seen in establishing a population register at the level of the country (preparations of the kind are already under way) and in introducing entries on external migration.

In the second part of the work the author's estimates of in- and out-flows pertaining to external migration from SFR Yugoslavia and SR Croatia are given, as well as the migration balance and the total number of workers — external migrants at the end of each year in the 1967—1985 period. The estimated figure for the end of 1985 is 1,000,000 Yugoslav external migrants: 600,000 workers and 400,000 family members. The corresponding figure for SR Croatia is about 235,000: 145,000 workers and 90,000 family members.